

GINKGO BILOBA L. O'SIMLIGINING BOTANIK TAVSIFI, TARQALISHI VA AHAMIYATI

Andijon Davlat Pedagogika instituti Biologiya yo'nalishi talabasi

Rasulova Munavvaroy Xalimjon qizi

Anatatsiya. Ushbu tezisdagi ginkgo biloba o'simligining tuzilishi, hayotiy shakli, sistematikasi, qanday iqlim mintaqalarida tarqalishi, o'sishi, ko'payishi hamda tabiatdagi ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Ginkgo, gymnosperm, relik, peltasperm, pentaksiley, leptostrob, ginnan, keytoniylar

Аннотация. В этой диссертации представлена информация о строении, жизненной форме, систематике, распространении, росте, размножении и значении растения гинкго билоба в природе в различных климатических регионах.

Ключевые слова: гинкго, голосеменное растение, Реликт, пельтасперм, пентаксилей, лептостроб, гиннан, кейтониум

Annotation. This thesis provides information about the structure, life form, systematics of the ginkgo biloba plant, what climatic regions it spreads, grows, reproduces, and its importance in nature.

Keywords: Ginkgo, gymnosperm, relic, peltasperm, pentaxiley, leptostrob, ginnan, keytonians

Ginkgo (lat. Ginkgo) - ginkglar sinfidagi bargli gimnosperm relik o'simliklari, tirik qazilma. U bir qator Fotoalbom turlarini va faqat bitta zamonaviy turni o'z ichiga oladi Ginkgo biloba (lat. Ginkgo bilbaba) - uzun bo'yli (40 m gacha)

daraxt, yoyilgan toj va qalin (diametri 4,5 m gacha) tanasi. Ginkgo haqida birinchi ilmiy eslatmani Engelbert Kempfer "Amoenitatum exoticarum" (1712) da yozgan. U xato bilan uni Ginkgo, Itsjo o'rniga Itsjo, Itsjo deb yozgan. Keyinchalik Karl Linney "Mantissa plantarum II" (1771) da bu xatoni takrorladi va daraxt Ginkgo nomini oldi. Lotin tilidan tarjima qilingan bÍloba turlarining epiteti "ikki lobli" degan ma'noni anglatadi, chunki barglarning aksariyati ikkiga bo'lingan.

Yaponiyada Ginkgo daraxtining nomi ITE deb talaffuz qilinadi: — bu talaffuz xitoycha "o'rdak oyoqlari" iborasidan kelib chiqqan, chunki daraxt barglari ularning shakliga o'xshaydi. Urug'ga nisbatan ieroglif nomi "kumush o'rik "degan ma'noni anglatadi va "ginnan" deb o'qiladi. Ginkgo sinfida ginkgoaceae oilasi mavjud bo'lib, hozirgi kunda saqlanib qolgan yagona Ginkgo biloba turlari mavjud. Hozirgi vaqtda ginkgovlarning boshqa gimnospermlar bilan filogenetik aloqalari to'liq aniq emas. Odatda ular kordaitlardan, shu jumladan ignabargli daraxtlar tartibiga cho'zilgan yog'och tuzilishining o'xshashligi printsipligiga ko'ra olinadi. Ammo ginkglar urug ' paporotniklari bilan tuxumdon tuzilishi va ko'payish xususiyatlarida o'xshashliklarga ega. Ginkglar qadimgi urug' fernlari yoki pteridospermlar guruhlaridan birining bevosita avlodlari deb taxmin qilinadi.

Ginkg fotoalbomlari Perm davrining boshlarida paydo bo'lgan va yura davrining o'rtalarida ginkglarning kamida 15 xil avlodi o'sib chiqqan maksimal xilma-xillikka erishgan. Ginkg sinfidagi o'simliklar mezozoy erasida yerda keng tarqalgan edi. Ushbu davrdan boshlab 8 ta tartibga tegishli ginkglar tasvirlangan: kalamopitiy [ingl.], ginkg, peltasperm, pentaksiley, leptostrob (yoki chelakov), keytoniylar. Sibirning yura va erta bo'r davridagi mo " tadil qutbli o'rmonlarida ginkglar shu qadar keng tarqalganki, ular o'sha davrning aksariyat cho'kindilarida uchraydi, kuzda er ko'pincha Ginkgo barglarining doimiy gilamchasi bilan qoplangan, sobiq SSSRning Evropa qismidagi zamonaviy chinor va jo'ka barglari gilamlariga o'xshash. Yura davri oxirida taxminan 150 million yil Lavraziya va

Gondvanada ginkglar deyarli hamma joyda tarqalgan. Erta va kech bo'r chegarasida taxminan 100 million l.n. ginkgovlarning ko'p avlodlari yo'q bo'lib ketadi, bo'r davrining ikkinchi yarmidan deyarli bitta Ginkgo jinsi qoladi. 7 million yil oldin Ginkgo Shimoliy Amerikada, 2,5 million yil oldin esa Evropada g'oyib bo'lgan[

Ilgari, Shanxaydan unchalik uzoq bo'lmagan Xanchjou shahar okrugida joylashgan Tianmu (Tianmushan) tog'i Ginkgo biloba zamonaviy vatani hisoblangan. O'tkazilgan genetik tadqiqotlar ushbu populyatsiyaning madaniy kelib chiqishini ko'rsatdi. Buddist rohiblar o'z ibodatxonalari yaqinida daraxt ekishgan deb taxmin qilinadi. Ulardan o'z-o'zini ekish natijasida yangi o'simliklar paydo bo'ldi, ikkinchi jahon urushi paytida Xitoy partizanlari yashiringan o'rmon paydo bo'ldi. Olimlar Ginkgo Yunnan-Guychjou platosi hududida, batafsilroq — Guychjou provinsiyasi va Chongqing shahar okrugi chegarasida ko'tarilgan Dalou tog'larida (Daloushan) pleystotsen muzliklaridan omon qolganiga rozi bo'lishdi. Gaplotiplarning aksariyati u erda to'plangan, bir nechta endemik turlari mavjud

Daloushanda tirik qoldiq Yaponiyaning janubi-g'arbiy qismidagi pleystotsen va pliotsen ginkg fossillariga qisman floristik o'xshashliklarga ega bo'lgan uch turdagi o'rmonlarga xosdir: Ginkgo biloba hukmronlik qiladigan ginkg o'rmonlari; Ginkgo va yig'layotgan sarv aralash o'rmonlari; Ginkgo, kunningamiya, yig'layotgan sarv, formosan liquidambar va doim yashil eman (*Cyclobalanopsis glauca*) dan murakkab aralash o'rmonlar. O'rmonning barcha uch turida vallich Yew va doim yashil linder turlari (*Lindera megaphylla*) uchraydi. Ginkgo o'z ichiga olgan o'rmonlarda marenovlar oilasidan g'ayrioddiy daraxt topilgan — *Emmenopterys henryi*. Maymunlarning ba'zi turlari, masalan, Tonkin gulman (*langura Fransua*), Ginkgo bilan deyarli to'liq mos keladi. Ginkgo vodiylarni, qoyalar orasidagi yoriqlarni va tog ' yonbag'irlarining pastki qismlarini afzal ko'radi. U ohaktoshning chiqish joylariga joylashadi, ingichka tuproqlarda omon qoladi. Tog'lardagi balandlik diapazoni: 5001500 m. Iqlim subtropik, ammo, masalan, sochi iqlimidan farqli o'laroq, musson iqlimiga ega. Chidamlilik zonarlari:

3-8. Ginkgo millionlab yillar davomida kasallik va zararkunandalardan himoya mexanizmlarini ishlab chiqdi. Havoning ifloslanishiga chidamli. Hozirda ko'pgina botanika bog'larida etishtiriladi. Ko'pincha manzarali o'simlik sifatida ekishda hamma joyda tarqaladi.

Shunday qilib, bu turkum musson mintaqasining har bir joyida ikkita asosiy faslning har birida shamol rejimi mavjud bo'lib, bir yo'nalishning (kvadrant va oktant) boshqalardan keskin ustunligi mavjud. Shu bilan birga, boshqa mavsumda shamolning ustun yo'nalishi qarama-qarshi yoki qarama-qarshi tomonga yaqin bo'ladi. Shunday qilib, har bir musson mintaqasida yozgi va qishki mussonlar mavjud bo'lib, ular bir-biriga qarama-qarshi yoki hech bo'lmaganda keskin farq qiladi. Ustun yo'nalishdagi shamollardan tashqari, har mavsumda boshqa yo'nalishdagi shamollar ham kuzatiladi: musson uzilishlarni boshdan kechirmoqda. O'tish mavsumlarida, bahor va kuzda, musson o'zgarganda, shamolning barqarorligi buziladi. Musson barqarorligi har mavsumda atmosfera bosimining barqaror taqsimlanishi bilan bog'liq bo'lib, ularning mavsumiy o'zgarishi mavsumdan mavsumga bosim taqsimotidagi tub o'zgarishlar bilan bog'liq. Barik gradyanlarning ustunligi mavsumdan mavsumga yo'nalishni keskin o'zgartiradi, shu bilan birga taqsimotning barqarorligi mavsum davomida ushbu hududda bir xil antitsiklon yoki bir xil depressiya saqlanishini anglatmaydi. Masalan, qishda Sharqiy Osiyo bo'ylab bir qator antitsiklonlar ketma-ket almashtiriladi. Ammo bu antitsiklonlarning har biri nisbatan uzoq davom etadi va antitsiklonli kunlar soni siklonli kunlar sonidan ancha ko'p. Natijada, antitsiklon ko'p yillik o'rta iqlim xaritasida ham olinadi. Antitsiklonlarning Sharqiy atroflari bilan bog'liq bo'lgan Shimoliy shamol yo'nalishlari boshqa barcha shamol yo'nalishlaridan ustun turadi; bu qishki Sharqiy Osiyo mussoni. Shunday qilib, mussonlar tsiklonlar va antitsiklonlar etarlicha barqaror va ba'zilarining boshqalaridan keskin mavsumiy ustunligiga ega bo'lgan joylarda kuzatiladi. Tsiklonlar va antitsiklonlar bir — birini tezda almashtiradigan va bir-biridan ozgina ustun bo'lgan Yerning bir xil

hududlarida shamol rejimi o'zgaruvchan va mussonga o'xshamaydi. Bu Evropaning aksariyat qismida ham shunday.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Zaxarov V.B.Mamatov S, Общая биология. М, 2002;
2. Chyen-sov Yu.S,Общая ситология , М1984;
3. Grin N, Staut U, Teylor D, Biologiya, t. 1—3. М, 1990;
4. Mavlonov O, Biologiya (Ma'lumotnoma), Т, 2003;
5. N.Grin va boshq. Biologiya.
6. Meien S. V. Ginkgo-zamonaviy pteridosperm (gimnospermlar tizimidagi ginkglarning holati) // yuqori o'simliklarning filogeniyasi. М. Fan, 1982 Yil. 93-96 betlar.